

ПРОСТРАНСТВЕНИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ГЕТОИЗИРАНИТЕ РОМСКИ СТРУКТУРИ В ГРАД ВИДИН

Надежда Илиева¹, Калоян Цветков², Иванка Ботева¹

DOI: 10.35101/prg-2023.3-4.8

В статията се прави кратък преглед на някои теоретични постановки, отнасящи се до пространствено сегрегирани територии, и се отчитат проблемите на населението, което ги обитава. Конкретно се разглежда кв. „Нов път“ – гетоизирана градска територия в гр. Видин, населена с жители от ромския етнос.

Ключови думи: гетоизирана градска структура, пространствена сегрегация, социални и пространствени измерения, трудова заетост, безработица.

SPATIAL AND SOCIAL DIMENSIONS OF GHETTOIZED ROMA STRUCTURES IN THE CITY OF VIDIN

Nadezhda Ilieva, Kaloyan Tsvetkov, Ivanka Boteva

Modern societies are faced with many challenges related to the ever-increasing migrant flows and the ethnic, religious, economic, social and other problems that may arise as a result. That leads to complex sectoral and spatial changes, characteristic primarily of European and US cities. Social inequalities, concentration of people of different ethnicities, and the long-term interactions between them, sooner or later affect the structure of urban spaces. New patterns of socio-spatial polarization - based mostly on income inequality and ethnicity - are alarming local authorities, thus forcing policy-making and decision-making regarding the problems of segregated societies. The topic of spatial segregation has occupied a significant place in scientific research for many years, and recently it has become increasingly common in a number of political discussions. The paper represents a brief theoretical review of concepts related to spatial segregation such as ghetto, enclave, citadel, ghettoized urban structure, etc., reflecting some authors' view on some concepts. Attention is paid to the ghettoized urban

---

¹ Департамент География на Националния институт по геофизика, геодезия и география при Българската академия на науките; nadeto.ilieva@abv.bg; iboteva@abv.bg

² Геолого-географски факултет на СУ “Св. Климент Охридски”; tsvetkov.kaloian@gmail.com

structures in the cities of Bulgaria - as a specific form of spatial segregation - and the various problems accumulated in such cities - environmental, social, economic, etc. The „Nov Pat“ district in the city of Vidin, where a large part of the Roma in the city live, has been specifically examined: with the help of orthophoto images, the current state of the segregated space was mapped, while in-depth interviews with employees from the local administration have been conducted, as well as monitoring of some demographic, social, economic, etc. processes taking place in the segregated community. The results show an increase in area of the studied Roma neighbourhood by 13%, along with a 20% increase of the housing stock during the period between 2005 and 2022, leading to overcrowded and deteriorated housing, a high share of illegal housing, lack of sewage, etc. The remoteness of the neighbourhood deprives its inhabitants of access to urban resources such as basic health and educational services, which explains their low educational, health and cultural level. Regardless of the decreasing population of Vidin as a whole, a population increase is observed in the Roma neighbourhood, where currently 75% of the Roma in the town of Vidin live. Unemployment represents a serious issue – the unemployment rate is around 80%, while the employment rate is low. The Roma themselves partly solve that problem as some 25% of the residents emigrate for various periods of time as seasonal or permanent work in different European countries. The income they receive there, is later invested in building new homes or repairing existing ones, thus improving their living conditions. The local city authorities are taking measures to overcome the accumulated problems - a number of projects and trainings are being implemented to promote self-employment in order to provide opportunities for professional development of the working population: 640 persons of Roma origin have undergone motivational and professional trainings in 2021 alone. Another significant good practice aimed directly at the Roma community, is the activity of Roma mediators in the spheres of health care, education and employment. There has been a trend of increase in the number of mediators, and their affirmation as an inalienable part of the relevant systems in the city of Vidin.

Keywords: spatial segregation, ghettoized urban structure, Roma neighbourhood, social and spatial dimensions.

ВЪВЕДЕНИЕ

Постсоциалистическите общества са изправени едновременно пред много предизвикателства, които водят до сложни отрасли и пространствени промени, включително и в градовете. Налице са нови модели на социално-пространствена поляризация, основаваща се все повече на неравенството на доходите и на етническата принадлежност. Социалните неравенства, както и дългосрочните етнически взаимодействия, рано или късно се отразяват върху структурата на пространството. В продължение на десетилетия темата за пространствената сегрегация и нейното влияние върху развитието на градовете, за които тя е характерна, както и за състоянието на самите сегрегирани територии и живота в тях, е предмет на изследователската дейност на много учени (Park, Burgess, 1925; Duncan, Lieberson, 1959; Peach, 1975; Massey, Denton, 1988; Haussermann, 2005; Francini, 2013; и др.). В своите трудове те правят анализ на сегрегираните пространства и определят влиянието им с по-скоро негативни последици, отнасящи до създаване на социална дистанция, трудна интеграция на етническите групи, до заплашване за социалната, културната и пространствената цялост на градовете в резултат на концентрация на население с нисък социален статус и др.

Тясно свързано с теориите за пространствената сегрегация е формирането на различни по характер териториални образувания – гета, етнически анклави, градски гетоизирани структури, бедняшки квартали, които се наименоуват по различен начин в отделните части на света. Много автори като Wirth (1998), Bauman (2001), Knox, Pinch (2000), Castells (2000), Wacquant (2004), Marcuse (2005), Marcinczak (2007), Toušek (2011) и др. правят подробни анализи по различни показатели на сегрегирани територии в редица страни от Европа, в които излагат мнението си и детайлно описват разликите между отделните видове такива територии, което ще бъде обект на друга публикация.

В страните от Централна и Източна Европа често понятието за гето се свързва с ромското население. Mionel и Negut (2011) свързват термина гето с пространствената концентрация и етническата хомогенност на ромското население в дадена територия. Според тях процесът на гетоизиране е свързан с образуване на затворено физическо, социално и маргинално пространство в градски район, с концентрация на етнически, расови или други малцинства в резултат от концентрацията на бедност или други социални ограничения. Жителите на тези зони по някакъв начин са принудени да живеят в такива пространства главно поради липса на доходи, ниско ниво на образование и професионална квалификация. Тези недостатъци изключват лицата от социалното участие и от достъпа до градските зони с добри жилища.

Гетоизираните градски структури (ГГС) са специфична форма на пространствена сегрегация. Техният териториален обхват варира в големи граници и може да обхваща няколко квартала, един квартал, част от него или група от жилищни сгради. ГГС могат да бъдат класифицирани според броя на жителите, положението им в градското пространство, функциите им, йерархичното ниво, което заема градът, морфологията на градското пространство, периода на възникване и т.н. Характеристиките на ГГС в градовете се различават много по отношение на местоположението в пространствената структура на града, формата на собственост, нивото на социална и етническа хомогенност, нивото и естеството на жилищните проблеми. Социалният модел, специфичен за ГГС, може да бъде концептуализиран съобразно пространствените и социалните измерения.

ГГС заемат съществена част от градското пространство, представляват функционална бариера в неговото развитие и са свързани с многоаспектни и взаимосвързани проблеми. ГГС е създадена в резултат на нуждите на жителите му да заемат дадено пространство (независимо че то може да бъде формирано първоначално в резултат на определено решение на местните власти, а не на естественото желание на общността, в бъдеще то се утвърждава и развива като самостоятелна пространствена единица). Можем да допълним, че гетоизираните градски структури формират хомогенен ареал с определен стереотип на поведение на неговите жители. Освен това жителите на тези структури си приличат до голяма степен и по социалния статус, и финансовия потенциал, който притежават.

Характерно за ГГС е формирането на едно специфично отношение към града – тъй като не се чувстват част от него, жителите им го използват, но отказват да живеят в него.

ГГС обикновено се отличават с акумулирани проблеми от различно естество – екологични, социални и икономически. Те се развиват във времето и са ре-

зултат от предишни неуспехи на публичната интервенция, частните инвестиции и участието на местната общност. Комбинацията от тези проблеми е причина за намаляване на инвестициите и разкриването на работни места, насърчава социалното отчуждение, създавайки цикли на икономически спад, социално изключване и влошаване на околната среда.

По отношение на градоустройствените характеристики ГГС се отличават с гъсто застрояване, лошо качество на сградния фонд, пренаселени жилища, липса на достатъчно жизнено пространство, без наличие на основни удобства, висок дял на нелегалните жилища, липса на канализация (особено тези, които се намират в покрайнините на градовете и в селските райони), влошени битови условия.

По отношение на социално-демографските характеристики жителите на ГГС се отличават с висока раждаемост спрямо мнозинството, високи нива на детска смъртност, на безработица, особено на младежката, на бедност, заболяемост, инвалидност, престъпност, заетост в сивата икономика, в някои случаи междуличностни и междусемейни вражди и конфликти, висок дял на отпадналите от образованието ученици, ниско равнище на образование и професионални умения, търговия с наркотични вещества, нелегално производство на алкохолни напитки, маргинализация, социално изключване.

В България, както и в много европейски градове, живеят различни етнически и религиозни общности, всяка със своите характерни особености и пространствени модели, една от които е тази на ромите. Действителният им брой в страната към 2021 г. се оценява на около 720 хил. д. През последните десетилетия се наблюдава ясна тенденция на концентрация на роми в градовете, където е регистрирано над половината от ромското население. Наблюдава се значително разрастване на съществуващите ромски гетоизирани градски структури, както и възникването на нови.

Въпреки сериозността на проблема, данните за размера, състава и териториалното разпределение на сегрегираните квартали с висока концентрация на бедност в България са откъслечни. България не разполага с цялостно картографиране на такива поселения, повечето от които са нерегулирани и с лоша или несъществуваща техническа инфраструктура, канализация или пътища. В кадастралните планове не са отразени промените в пространствената структура на тези квартали, тъй като в над 90 % от случаите както съществуващите до момента, така и новопостроените сгради, имат незаконен характер. Тази динамика остава „невидима“ за местните власти, което значително затруднява проследяването на настъпилите промени и поставя много неизвестни пред местните власти.

В статията се използва терминът „гетоизирана градска структура“ (ГГС), формулирана от Асенов (2018). Според него това е място с ярко изразена гетообразна характеристика в градското пространство (като район, микрорайон или махала), често с фиксирани граници. Тези области се характеризират със: а) лоша, липсваща или нерегулирана улична, сградна, електропреносна, социална и други структури; б) население, което е отделено предимно по етнически, расов, социален, културен или друг признак; в) често вътрешните взаимоотношения се регулират от не толкова съвременни социални норми; г) присъствие на собствена субкултура. ГГС са неразделна част от градското пространство и

играят важна роля в общото функциониране на града. Техните характеристики включват натрупани проблеми от икономическо, социално, градоустройствено и екологично естество, които се изразяват чрез специфични морфологични черти и се локализируют в пространството. През последните десетилетия се наблюдава значително разрастване на вече съществуващите ромски квартали, както и появата на нови, което усложнява техните класификации.

Обект на изследване в настоящата публикация е територията на кв. „Нов път“ в гр. Видин, която всъщност представлява ромска гетоизирана градска структура. Целта е да се проучат пространствените и социалните измерения на тази структура в гр. Видин от началото на XXI век.

ДАННИ И МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ

Динамиката в процесите на пространствено нарастване на гетоизираните градски структури може да се проследи чрез използването на ортофото изображения, които дават и визуална представа за променящия се ландшафт в изследваната територия. Това позволява да се идентифицират пространствата, които са претърпели значителни физически промени, като например появата на нови структури или разширяването на съществуващите.

Картографирането и мониторингът на тези процеси включва комбинирани данни от интервюта с представители на местните власти и приложението на дистанционни методи. Използваните ортофото изображения са с висока разделителна способност и са обработени с помощта на Географски информационни системи, по-специално с разширението Mapflow, което е интегрирано в софтуера QGIS и има функционалност за дигитализация на сгради и друга инфраструктура, адаптирана към изискванията на конкретното изследване чрез използване на изображения на земната повърхност, представени във формат на полигонен слой в рамките на избраната област. След като бъде създаден shapefile на цифровизираните сгради, той се интегрира в програмата ArcMap, където се извършва допълнителен анализ. В примера на фигура 1 е представен начинът, по който Mapflow в QGIS се използва за цифровизация на жилищни сгради (къщи).

За очертаване на съвременните демографски тенденции в изследването се използват дълбочинни интервюта, които дават възможност да се установи и прогнозира демографското и социално-икономическото развитие на проучваната територия. В анкетата взимат участие кметът на град Видин и служители на общинската администрация, които предоставят по-детайлна информация за местната ромска общност.

Въпросникът включва следните седем групи с отворени въпроси:

1. Понастоящем приблизително колко роми живеят във Вашия град? Каква е динамиката в броя на ромското население от 2000 г. насам? Заселват ли се роми от други части на страната? Имате ли информация откъде? Изселват ли се ромите в чужбина? Къде? Моля разкажете накратко.

2. Във Вашия град има ли обособена ромска махала/махали (квартал/квартали)? Кога се е обособила тя? След 2000 г. разширяват ли се границите на ромския квартал/квартали? На какво се дължи това? Моля, разкажете.

3. Каква част от ромите живеят в ромската махала, ако има формирана такава? А каква част от ромите живеят извън обособените ромски квартали?

4. Каква религия изповядват представителите на ромската общност във Вашия град?

5. Ромите във Вашия град учат ли обособени (сегрегирани) училища? Ако, да, моля посочете какъв е броят на сегрегираните училища във Вашето населено място?

6. Имате ли информация за това каква е трудовата заетост на ромите? С какво предимно се занимават?

7. Моля, очертайте на приложените карти обособените ромски махали/квартали във Вашия град?

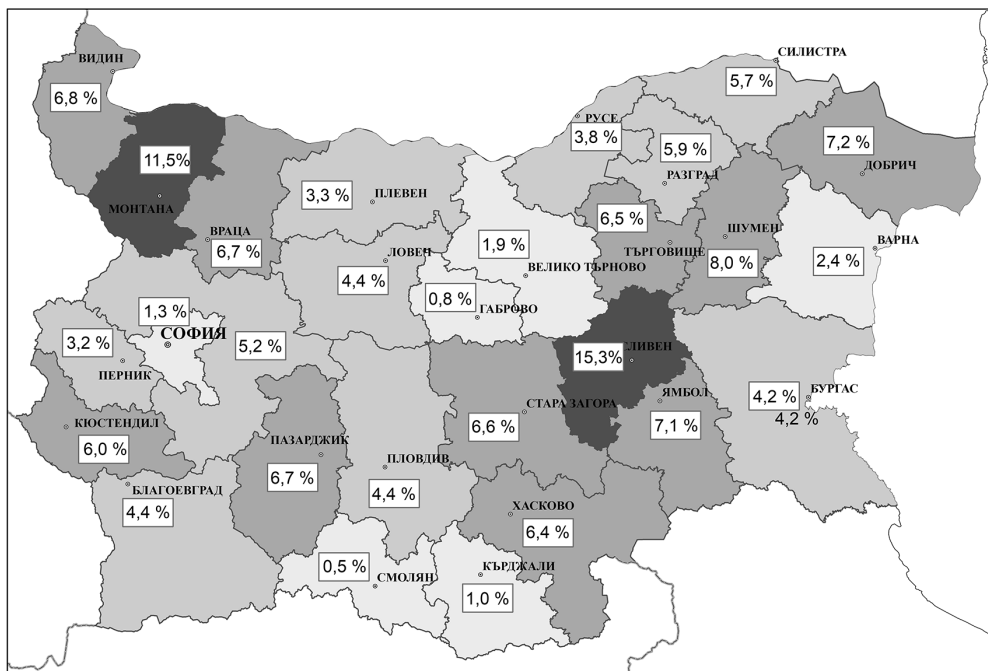
Структурата и съдържанието на въпросите са формулирани с цел получаване на информация за динамиката на броя на ромското население и идентифициране на ключови социално-икономически характеристики. Задаването на въпроси относно текущия брой роми и динамиката им след 2000 г. е насочено към събиране на статистически данни и оценка на тенденциите в заселването и миграцията на ромската общност в града. В допълнение към това анкетата цели и придобиване на информация за пространствените характеристики на общността. Въпросите, свързани с обособените ромски махали и разширяването на територията им след 2000 г., имат за цел да разкрият социално-пространствените аспекти на обитаемите райони и факторите, влияещи на тяхната динамика. Въпросите, свързани с религиозната принадлежност, образованието и трудовата заетост, допълват социалните характеристики на населението в гр. Видин.

Получената информация е обработена качествено, като се отдава внимание на ключовите тенденции и особености, извлечени от отговорите на кмета и служителите на общиската администрация в община Видин. Анализът включва и съпоставка с налични статистически данни за допълнителна проверка и обективност.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Териториалният обхват на изследването включва строителните граници на град Видин. Като цяло както общината, така и областта е обхваната от силно изразени депопулационни процеси. В същото време областта е на второ място по относителен дял на ромското население в Северозападна България (фиг. 2).

Ромската етническа група в областта е втората по численост в страната, като при преброяването през 2011 г. са отчетени 325 хил. д., а през 2021 г. – 266 хил.д. Имайки предвид, че етническата принадлежност се отчита единствено по време на преброяванията и тя е на базата на самоопределението на преброяваното лице, се отбелязват някои неточности. Наблюдават се големи разминавания между броя на ромите, отчетен в официалните преброявания и в научномпиричните изследвания в тази насока. Според експертни оценки ромите в страната наброяват 720 хил. д. Една от причините за тези несъответствия е т.нар. преферирано етническо самосъзнание, характерно за ромите, които декларираат друга етническа принадлежност. Прави впечатление високият дял на непосочилите етническата си принадлежност по време на преброяването (през 2021 г. – 7,2 % от преброените лица).

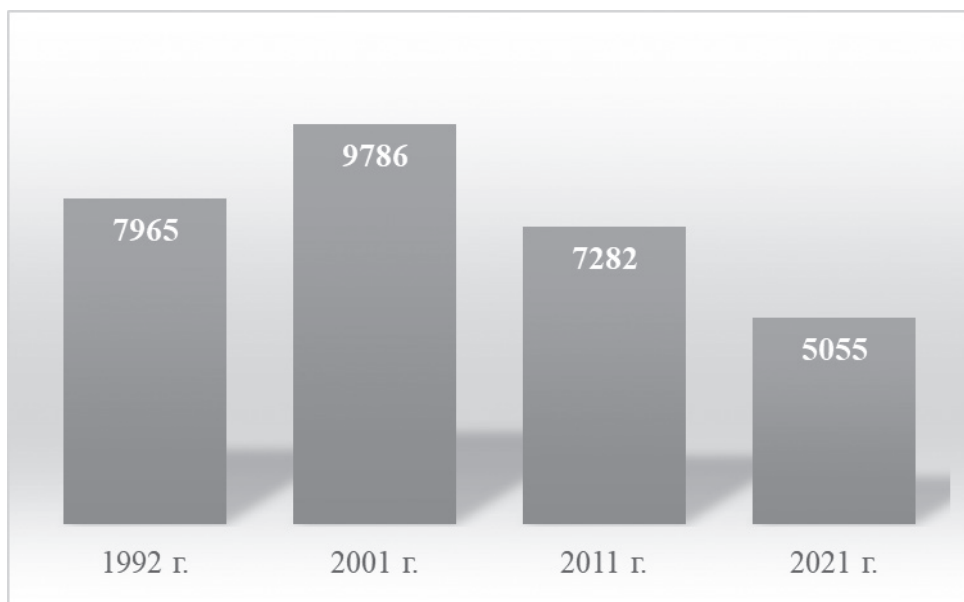

Фиг. 2. Относителен дял на самоопределилите се към ромската етническа група по области към 7 септември 2021 г (Етнокултурни характеристики..., 2022)

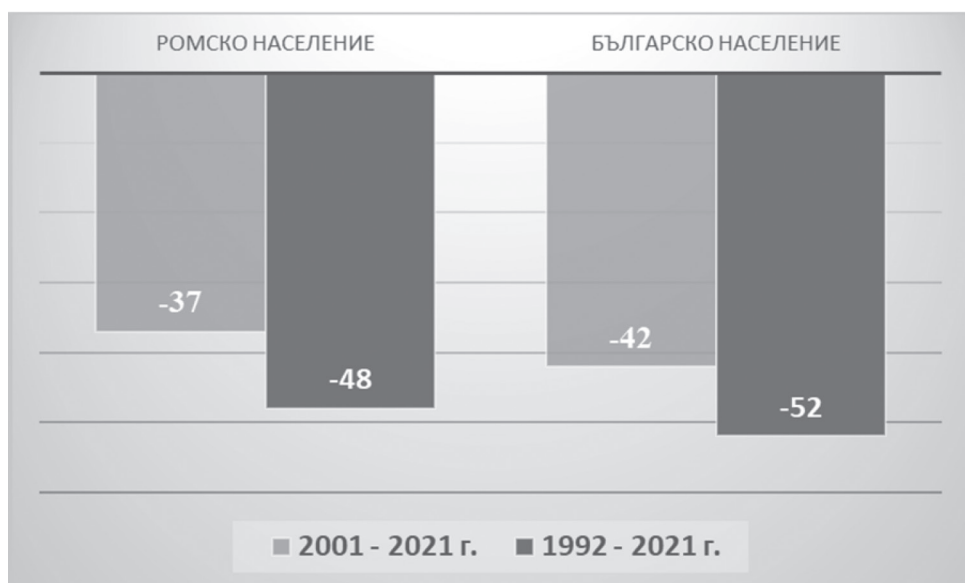
Ромските махали в отделните градове в област Видин формират различни пространствени структури. В някои части на областта съществуват махали, които са с ясно изразени граници, а в други ромското население е разселено сравнително равномерно в границите на населените места.

През 2021 г. в област Видин са отчетени 5055 д. (фиг. 3), самоопределили се като роми, или близо 2 % от ромите в страната, а непосочилите са 1494 д., за по-голямата част от които се предполага, че са роми. Динамиката в броя на ромското население следва особеностите на българското население, но с по-благоприятни стойности.

Броят на ромското население в област Видин за периода от началото на прехода намалява почти наполовина (-48 % за 1992–2021 г.), а само от началото на XXI в. с 37 % (фиг. 4). Тази част на страната се характеризира с най-интензивни процеси на депопулация, причинени в значителна степен от неблагоприятната икономическа обстановка. Тези процеси се утежняват още повече, имайки предвид, че те започват тук най-рано във времето в сравнение с останалите части на страната. През последните десетилетия Видинска област се отличава със значително нарастване на относителния дял на ромското население (през 2021 г. 6,7 % при средно за страната 4,1 %) и със съществени изменения в етническата структура на селищата, което допълнително засилва интереса към изследваната територия.

Фиг. 3. Брой на ромското население във Видинска област през периода 1992–2021 г.

Фиг. 4. Относително изменение в броя на българското и ромското население в област Видин през периода 1992–2021 г.

С най-голям брой на ромското население се отличават общините Видин и Белоградчик, където са съсредоточени 71,8 % от това на областта. Освен тези две общини с над 10 % ромско население се отличават още общините Ружинци и Чупрене (табл. 1).

Таблица 1

Брой на населението по етнически групи в област Видин (източник: НСИ)

Област/ община	Общо	Българска		Турска		Ромска		Друга		Не мога да определя, не желая да отговоря, непоказана	
		Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%	Брой	%
Видин	75408	68143	90,4	65	0,1	5055	6,7	345	0,5	1800	2,4
Белоградчик	5049	3825	75,8	4	0,1	1052	20,8	14	0,3	154	3,1
Бойница	763	737	96,6	1	0,1	2	0,3	14	1,8	9	1,2
Брегово	3926	3796	96,7	2	0,1	44	1,1	25	0,6	59	1,5
Видин	47847	43836	91,6	36	0,1	2575	5,4	237	0,5	1163	2,4
Грамада	1345	1297	96,4	2	0,1	20	1,5	10	0,7	16	1,2
Димово	4810	4257	88,5	7	0,1	365	7,6	11	0,2	170	3,5
Кула	3292	3171	96,3	2	0,1	67	2,0	8	0,2	44	1,3
Макреш	1067	998	93,5	1	0,1	54	5,1	3	0,3	11	1,0
Ново село	2375	2297	96,7	2	0,1	20	0,8	14	0,6	42	1,8
Ружинци	3299	2687	81,4	7	0,2	504	15,3	2	0,1	99	3,0
Чупрене	1635	1242	76,0	1	0,1	352	21,5	7	0,4	33	2,0

В настоящото изследване се прави опит да се оцени обективно броят на ромското население в гр. Видин посредством проведените експертни дълбочинни интервюта с местните власти, тъй като официалните данни са недостъпни и ненапълно надеждни. В най-западната част на гр. Видин се намира кв. „Нов път“, който представлява ясно обособена ромска махала. Кварталът е създаден в средата на 30-те години на ХХ в. на мястото на турски и ромски гробища. По това време общината осигурява място за настаняване на семейства от района на „Бара махала“, изложена тогава на чести наводнения при прииждането на р. Дунав. С помощта от местната власт, в лицето на кмета Бърни Бончев Денев, ромите са настанени в квартала, който е кръстен на негово име „Бончова махала“. Впоследствие името на квартала се променя на „Боянова махала“ и „Боян Чонос“ (по името на местен въстанически ръководител), а още по-късно е преименуван на „Нов път“ (Стоянова, 2017). С течение на годините с изграждането на нови жилищни имоти нараства и населението на квартала, в който постепенно се концентрират жители от ромския етнос.

В северната си част ромският квартал граничи с Централните видински гробища, в северозападната – с една от промишлените зони на града, а на изток – с другата промишлена зона, отделен от нея чрез железопътната линия. Южните и югозападните граници са най-неясни, като новите сгради постепенно достигат до околоръстния път на града (фиг. 5).

Фиг. 5. Гетоизирана градска структура в кв. „Нов път“

Площта на ГГС се разширява значително през последните десет години (13 %). Обхваща общинска земя и според данни от изследването с QGIS е 150 ha, или 16,2 % от урбанизираното градско пространство. През 2022 г. са регистрирани 1426 жилища, от които само през същия период са построени 291 нови жилища, които представляват 20,4 % от жилищния фонд (фиг. 6). Повечето от тях се строят в периферията на ромския квартал.

Фиг. 6. Застрояване на териториите на квартал „Нов път“ преди и след 2005 г.

Като гетоизирана градска структура махалата е неразделна част от градското пространство и има съществена роля върху цялостното функциониране на града. Отличителна характеристика са акумулираните с години взаимосвързани проблеми от икономически, социален, градоустройствен, екологичен характер. Ромската махала е разпознаваема в пространството поради специфичните ѝ морфологични черти (фиг. 5) – разположена е в края на града, има влошени характеристики на жилищния фонд, на техническата и социалната инфраструктура, на обществения транспорт, хаотично разположени жилищни единици, висок дял на незаконните постройки и др.

Според интервютата, проведени с местните власти, броят на ромското население във Видин, е около 5000 д., или 11 % от населението на града. Около 70 % от ромите обитават квартал „Нов път“, 5 % живеят в други части на града, а приблизително 25 % са мигрирали за постоянно в различни страни в Европа – предимно в Германия, Великобритания, Италия, Франция и Нидерландия. Сред най-предпочитаните градове в Германия се открояват Кобленц (провинция Рейнланд–Пфалц), Щутгарт (провинция Баден–Вюртемберг), Вилдесхаузен (Долна Саксония). Последният град е типично място за много българи, които работят в месопереработвателната индустрия, основно в кланици. Дори и в Германия обаче често ромите живеят в жилищни условия, близки до тези, които са живели в България.

Емигрантството е един от начините, чрез които ромите решават изключително важния проблем, свързан с безработицата. Към 2002 г. са констатирани 80 % безработни лица, независимо от заетостта им в занаяти, чрез които изкарват някакви доходи (Никодимов, 2002). Същият автор отбелязва, че в началото на XXI век ромите във Видин се занимават с ковачество, железарство, сарачество, калайджийство, подковачество, кошничарство, дървопреработване, строителство, търговия с животни и касапство, както и, че към 2002 г. за различни нужди – транспорт, състезания, търговия, се използват 200–300 коня. С времето обаче тези занаяти отмират и понастоящем трудовата заетост на ромската общност е силно изменена. Десетки са ромите, заети чрез общинската служба „Чистота, озеленяване и благоустройство“ със сметопочистване, озеленяване и сметоизвозване. Няколко жители на квартала са назначени на длъжността „озеленител“ и работят на постоянен трудов договор. Сравнително висока е заетостта в търговията на дребно, както и в неформалната търговия. Местната власт реализира и редица проекти и обучения за насърчаване на самостоятелна заетост. Целта е да се предоставят възможности за професионално развитие на трудоспособното население. През 2021 г. общо 640 лица от ромски произход са преминали през мотивационни и професионални обучения и проекти за насърчаване на самостоятелна заетост. Дългосрочният ефект от подобен тип проекти обаче е спорен. За 2022 г. само осем лица са заети в проекти по национални и европейски програми. В заключение може да се отбележи, че голяма част от ромската общност разчита на социални помощи, работа като лични асистенти и детски добавки. Ситуацията е сходна с реалностите преди повече от двадесет години, когато ромите също разчитат на държавната социална помощ („социала“) (Никодимов, 2002).

От население 47 847 към 2021 г. в общината 40 123 (83,8 %) са с християнско вероизповедание. Според преброяването 42 жители на общината са посочи-

ли мюсюлманско вероизповедание, а само 7 – юдейско. В религиозно отношение ромската общност в квартал „Нов път“ е с подчертана хомогенност. В него функционират четири евангелски църкви.

Дейностите в областта на образованието продължават да се приемат като основа на интеграционната политика и като ключов фактор за преодоляване на дискриминационните нагласи в обществото и социално-икономическите проблеми в маргинализираните общности. Те са основен инструмент за овластяване и социално приобщаване от ранна детска възраст, а повишаване на образователното равнище е предпоставка за подобряване на възможностите за заетост и икономическо благосъстояние, намаляване на дискриминационните нагласи, подобряване на здравната култура и по-широкото гражданско участие. Училището се формира като една от основните институции, която има ключово значение при изпълнението на интеграционните политики. В училищата се изпълняват редица дейности не само в рамките на приоритет образование, но и в сферата на здравеопазването – насочени към повишаване на здравната култура, в сферата на културата – чрез участие в редица извънкласни дейности в областта на изкуствата, по приоритет „върховенство на закона и недискриминация“ – чрез лекции и други дейности в подкрепа на развитието на толерантни междуличностни отношения и мултикултурния диалог, намаляване на агресията и противообществените прояви, социално включване чрез различни спортни дейности. Като цяло обаче нивата на грамотност на жителите в ромския квартал са незадоволителни и това е характерно още от самото му образуване през 30-те години на XX в. Отдалечеността му от града създава затруднения за придвижването на учениците и решението на този проблем е в построяване на нова училищна сграда (Димитрова, 2002). Към 2023 г. от общо 13 училища в града едно е изцяло сегрегирано – ОУ „Еп. Софроний Врачански“.

В гр. Видин функционира само едно болнично заведение и броят на болничните легла е под средното за страната. Отдалечеността на ромската махала от градската болница и съответно на медицинските услуги, ограничената здравна информация, нередовните консултации с лекари и зъболекари, както и културните бариери, създават редица трудности пред ромската етническа група и са причина за характерните за нея по-ниски здравни навици и влошени здравни показатели. Част от решението на този проблем може се състои в предоставянето на услуги от здравни посредници в квартала. Понастоящем там са назначени двама здравни медиатори, които работят само с представители на ромската общност.

През последното десетилетие наблюдаваното разширяване на ромския квартал е съпроводено с подобряване на условията на живот в общината. Както вече беше споменато, значителна част от ромското население участва в емиграционните процеси, намирайки сезонна или постоянна работа в редица европейски страни. Независимо дали пребивават за кратък или за по-дълъг период в тези страни, ромските семейства се завръщат в града, инвестират спестяванията си в изграждането на нови или реконструкцията на стари жилищни сгради основно в квартала. По този начин се създава независима структура, която е отделена от основното градско ядро и самостоятелно решава съществуващите жилищни проблеми. Държавата и местните власти не успяват да се включат активно в решаването на този проблем. Техните действия са фрагментарни,

краткосрочни и не са насочени към решаване на натрупаните с десетилетия проблеми. Неспособността да се справят с все по-разпространеното незаконно строителство, независимо от приетото законодателство, показва безсилието на местните и държавните власти, които обикновено остават пасивни и предпочитат да пренебрегват и да не отчитат много нередности, за да избегнат конфронтация с местното ромско население и да запазят обществения ред в сегрегирания квартал. През последните години действията, предприети от местната администрация, са свързани с частично подобряване на жилищните условия чрез развитие на техническата инфраструктура и прилагане на общинската политика за реконструкция на централната част на квартала.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Ромската общност в гр. Видин е концентрирана в квартал „Нов път“ и се характеризира с нарастващ брой, значителни миграционни движения, разнообразна конфесионална структура и добре изразена социална сегрегация. Заетостта на ромите е ниска, което води до редица предизвикателства за местната власт в града. Необходими са политики за насърчаване на самостоятелната заетост и икономическото участие чрез различни краткосрочни и средносрочни проекти.

Като значима добра практика, насочена директно към ромската общност, се налага дейността на медиаторите в сферите на здравеопазването, образованието и заетостта, като тенденцията е към трайно увеличаване на техния брой и утвърждаването им като неотменна част от съответните системи в гр. Видин. Важно е да се отчитат и настъпилите промени в общата ситуация, вкл. демографските тенденции, които формират нови предизвикателства пред интеграционната политика като част от местното социално-икономическо развитие, разрастването на ромските квартали, емиграцията и т.н.

Слабо развитата икономика и липсата на работни места в цяла Северозападна България затрудняват ефективното реализиране на интеграционната политика и мерките за социално включване. Липсата на неправителствен сектор, работещ в сферата на интеграцията на ромите, ограничава възможностите за използване на натрупания опит и добрите практики в други неправителствени организации, които биха могли да привличат и допълнителни финансови средства чрез разработване на проекти, да апробират различни пилотни инициативи, както и да насочват регионалната и местната политика към актуални проблеми и възможни добри решения. Социалните мерки са насочени към цялото общество или към различни групи, които не са определени на базата на етническия произход на лицата – напр. към деца в риск, безработни, социално слаби лица и семейства и пр. От една страна, тези дейности, адресират проблеми, касаещи ромската общност, или социално-икономическите условия и инфраструктурата по места, които са необходима предпоставка за ефективността на политиката по интеграция и подобряване на стандарта на живот на местната ромска общност. От друга страна обаче, отчитането им само по отношение на ромите не е възможно предвид факта, че държавните и местните институции не поддържат информация за етническата принадлежност на лицата. В случаите, в

които съществува такава информация, тя се събира на базата на самоопределяне и често не отразява коректно ситуацията, тъй като лицата използват правото си да не се самоопределят.

Благодарности

Настоящата публикация е разработена в резултат на изпълнение на проект № КП-06-Н65/7 от 2022 г. на тема „Пространствени модели на ромските градски гетоизирани структури в България“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ при МОН.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов, Г., З. Ванкова.** (2011) Българската трудова миграция: има ли смисъл от ограничения в ЕС? София, Институт „Отворено общество“.
- Асенов, К.** (2018) Антропология на „гетото“ – пространство и култура. ISBN: 978-619-7249-40-8, Студио 18.
- Бърдаров, Г., Н Илиева.** (2020) Не)възможната ромска интеграция. ISBN: 978-954-2979-59-3, Фондация Фридрих Еберт.
- Богданов, Г., М. Методиева, Зв. Ванкова, Б. Захариев, И. Йорданов, П. Кабакчиева.** (2012) Доклад относно публичните политики за интеграция на ромите в България и основните проблеми на социално-икономическото включване на ромската общност. В рамките на проект „EU inclusive – трансфер на данни и обмен на добри практики между Румъния, България, Испания и Италия, отнасящи се до включването на ромското население. С., 71 с. [http://osi.bg/downloads/file/2012/final% 20 REPORT_FNS_26_JAN_2012.PDF](http://osi.bg/downloads/file/2012/final%20REPORT_FNS_26_JAN_2012.PDF)
- Димитрова, В.** (2002) За образователното дело във видинския ромски квартал. Циганите във Видин. Традиции и настояще, Исторически музей Видин.
- Илиева, Н.** (2013) Ромите в България: брой и локализация от Освобождението (1878 г.) до началото на XXI век. Национален институт по геофизика, геодезия и география-БАН.
- Никодимов, П.** (2002) Поминък. Традиции и настояще. Исторически музей Видин.
- Пампоров, А.** (2006) Ромското всекидневие в България. Издателство: IMIR 394 стр.
- Петрова-Христова, К.** (2022) Европейски опит в областта на интеграцията на ромите и успешното прилагане на исландския модел в България – Проблеми на географията, бр.3-4, Изд. БАН „Проф М. Дринов“, София, с.113-126. ISSN (PRINT):0204-7209, ISSN (ONLINE):2367-6671.
- Равначка, А., Б. Казаков.** (2022) Социално-икономическа интеграция на ромите от Харман махала – град Пловдив. ISBN:978-934-9649-18-5.
- Томова, И.** (2011). Етничността и външната миграция на населението в посткомунистическия период в България. – В: Сб: Миграции, пол и межкултурни взаимодействия в България. IMIR, С., 257-290.
- Томова, И.** (2005) Демографски процеси в големите етноконфесионални общности в България. – В: Сб: Демографско развитие на Република България, Изд. БАН, С., 155-177.
- *** Етнокултурни характеристики на населението към 7 септември 2021 г. (2022) – https://nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/census2021_ethnos.pdf
- Bardarov, G., K. Tsvetkov.** (2020) Policies and measures for roma integration – the european experience. Smart geography, vol: 100 years of the bulgarian geographical society, SPRINGER, P.193-200

- Bauman, Z.** (2001) Identity in the globalising world. *Social anthropology*, 9(2), 121-129.
- Clark, K. B.** (1965) Dark ghetto. New York: harper and row.
- Ilieva, N., Kr. Assenov, B. Kazakov, T. Lubenov.** (2020) Dynamics of the internal structure and habitation conditions of the ghettoized urban structure of Harman mahala quarter – Plovdiv, Bulgaria (through combined application of remote sensing and field research methods). *Smart geography*, vol: 100 years of the bulgarian geographical society, SPRINGER, P. 175–193
- Ilieva, N., B. Kazakov.** (2021) The residential quality in the “hidden” roma neighbourhoods: a case study of Harman mahala, Plovdiv. *Hidden geographies*, SPRINGER, 2021, ISBN:978-3-030-74590-5, DOI:10.1007/978-3-030-74590-5_16, 335-357
- Knox, P., S. Pinch.** (2000) Urban social geography: an introduction (4th ed.). Harlow, England; New york: Prentice hall.
- Marcuse, P.** (2005) Enclaves yes, ghettos no: segregation and the state. – In: Desegregating the city: ghettos, enclaves, and inequality, ed. P. Varady, 15-30. New York: State University OF New York Press.
- Peach, C.** (1992) Urban concentration and segregation in Europe since 1945. In: M. Cross (ed.) Ethnic minorities and industrial change in Europe and North America. cambridge: Cambridge University Press.
- Peach, C.** (1996). Does Britain have ghettos? Transactions of the Institute of British geographers, 22, 216-235.
- Ravnachka A., B. Kazakov.** (2020) The Roma on the labor market - trends, problems and perspectives (a case study of Harman mahala – Plovdiv, Bulgaria). 6 th International scientific conference Geobalcanica 2020, Geobalcancia society – Skopje, North Macedonia, 2020, ISSN:1857-7636, DOI:http://dx.doi.org/10.18509/GBP.2020.42, 371-380
- Toušek, I.** (2011) Purification of space: spatial segregation of the roma in the Czech republic= https://www.academia.edu/428790/purification_of_space_spatial_segregation_of_the_roma_in_the_czech_republic
- Van Kempen, R., Özüekren, A.** (1998) Ethnic minority housing in the European union: a case study of Turks. Tijdschrift voor economische en sociale geografie, *Royal dutch geographical society*, vol. 89 (4), p. 459-466.
- Wacquant, I.** (2004). What is a ghetto? Building a sociological concept. *Revista de sociologia e politica*.
- Wacquant, I.** (1997) Three pernicious premises in the study of the american ghetto. *International journal of urban and regional research*, 20(3), 341–353.
- Wirth, L.** (1928) The ghetto. Chicago: the University of Chicago Press.